

עתידה של מדינת ישראל

עתידה של מדינת ישראל

הזמן פועל לטובת העם היהודי בישראל

ד"ר דוד פסיג

2005

עתידה של מדינת ישראל:

הזמן פועל לטובת העם היהודי בישראל

ד"ר דוד פסיג

www.passig.com

david@passig.com

ד"ר דוד פסיג מתמחה בחיזוי מגמות טכנולוגיות, חברתיות וחינוכיות. הוא בוגר אוניברסיטת מינסוטה שבארה"ב, שם הוא סיים את התואר השלישי בחיזוי. הוא נחשב ליחיד במדינת ישראל המחזיק בתואר שלישי בחקר עתידים – Futures Studies.

ד"ר פסיג מכהן באוניברסיטת בר-אילן כראש המגמה לתואר שני ושלישי בטכנולוגיות תקשורת והוא עומד בראש המעבדה למציאות מדומה.

ד"ר פסיג עוסק בפיתוח מתודולוגיות בחקר העתיד. הוא כתב ספרים הסורקים מתודולוגיות רבות ושימושיהן.

ד"ר פסיג חוקר כיצד טכנולוגיות תלת ממד וטכנולוגיות עתידיות מגוונות משפיעות על הקוגניציה האנושית. הוא פיתח טקסונומיה של מיומנויות חשיבה ומיומנויות ניהול עתידיות. ניתן לראות את פרסומיו המדעיים דרך האתר האישי שלו - www.passig.com.

ד"ר פסיג יועץ לארגונים רבים בישראל ובעולם בעיתוד תהליכי קבלת ההחלטות שלהם (בנק הפועלים, החברה למתנ"סים, תעשייה אוירית, נתיבי תחבורה עירוניים, תעשיות מו"פ שונות, ועוד). הוא מכהן כיועצו של נציב הדורות הבאים בכנסת ישראל מאז הקמת הנציבות בשנת 2002, והוא כותב ומשדר ברדיו טורים שבועיים וחודשיים בתחומי כלכלה, חברה וטכנולוגיה עתידיים. את הטורים ניתן לראות דרך האתר האישי שלו. הוא מפרסם מגאזין אלקטרוני מדי חודש בנושאים שונים על העתיד. ניתן להרשם לרשימת התפוצה שלו על גבי האתר.

ראשי פרקים

1. תמצית
2. פתח דבר
3. מבא קצר לחקר העתיד
4. מגמות שכבר נולדו
5. מגמות שטרם נולדו
6. הכוח המניע
7. הכוחות המניעים לכאורה של הסכסוך הישראלי-ערבי
8. ניתוח-על של הכוח המניע
9. מטריצה של אינטראקציות
10. כוח מניע אפשרי
11. הזהות היהודית-ישראלית ככוח מניע
12. שלושה רבדים
 - א. ארץ פליטה
 - ב. ארץ בחירה
 - ג. ארץ ייעוד
13. ברית ייעוד למדינת ישראל
14. רמזים לברית ייעוד לאומית אזרחית
15. רמזים לברית ייעוד לאומית דתית
16. הכוח המניע של הסכסוך הישראלי-ערבי
17. מגמות בסכסוך
18. הערכת מצב אופטימית
19. תסריטים אפשריים לפתרון הסכסוך
 - א. התסריט האופטימי
 - ב. התסריט הפחות אופטימי
20. סוף דבר במחשבה תחילה

1. תמצית

המאמר הזה מבקש להתחקות אחר הכוחות המניעים את המגמות בסכסוך בין הישראלים לבין הפלסטינים ומדינות העימות בפרט והערבים בכלל. ההנחה העיקרית השזורה במאמר זה היא כי ביסוד הסכסוך בין ישראל לסביבותיה עומדת הזהות העצמית של היהודים. אין כוונת הדברים שהזהות היא הסיבה לסכסוך, אלא רק אבן נגף שמעכבת את הדיאלוג הכנה והעמוק בין הניצים שמונע את פתרון הסכסוך. זהות זו הלכה והתעצבה במשך כארבעת אלפים שנה והיא אמורה להגיע לנקודת ציון מכריעה בעוד כארבעים שנה. אם העם בישראל יצליח לעבור את ארבעים השנים הבאות ללא טלטלות יוצאות דופן, הוא יצבור תנופה שתאפשר לו לעצב את השלב החשוב הבא בזהותו. השלב הבא בעיצוב זהותו הוא ניסוחה של ברית ייעוד למדינה יהודית, מודרנית ודמוקרטית. אחר שיצליח במטלה ההיסטורית הזו יהיה לו העוז לפתור את סכסוך הדמים שמלווה אותו זה כמאה שנים. המאמר הזה מעריך כי רק אחר שייעודו הלאומי יובהר לו, עמי האזור יקבלו אותו לחיקם. המאמר מסביר את המתודולוגיה בעזרתה התחזית הזו נערכה ומציע רמזים לזהות לאומית אפשרית אשר יהיה בכוחה לתת מענה לסכסוך. הטענה העיקרית של המאמר היא כי מעולם לא היה העם היהודי מוכן כל כך טוב לביצוע המשימה שמוטלת לפתחו— מבחינה דמוגרפית, גאופוליטית וארגונית. ככל שהזמן עובר הוא גם תופס עמדה טובה יותר לקראת השלב המכריע בעיצוב זהותו הלאומית. לכן, אנו מעריכים, הזמן פועל לטובת העם היהודי היושב בציון.

**ביסוד הסכסוך בין
ישראל לסביבותיה
עומדת הזהות
העצמית של מדינת
ישראל שעדיין לא
הוגדר ייעודה**

2. פתח דבר**לראשי הפרקים**

נדמה לפעמים שכולם עסוקים בניסיון לחזות את העתיד. הבעיה היא שהמאה האחרונה הוכיחה שמעט מאוד¹ ידעו כיצד לערוך תחזיות על עתידה של מדינת ישראל. גם המעטים, שהתברר כי התאמתו תחזיותיהם, השתמשו בהליך שהיה לכל היותר בבחינת ירייה באפלה, אשר במקרה קלעה למטרה, יותר מאשר בהליך בר ביקורת ומהימן.

אילו הסוגיות שעל סדר היום הציבורי לא היו נגזרות מההערכות העתידיות שאנו עושים, אזי לא היינו מבקשים לדעת מה צופן לנו העתיד, היינו משאירים עיסוק זה בידי נביאים או שוטים. אלא שדעות המכריעות בסוגיות של חיים ומוות נגזרות מדימויי העתיד שאנו יוצרים בתודעתנו. כישלון, חלילה, לנסח דימויים עתידיים מהימנים הנגזרים מהליכי מחקר רציונאליים תקפים ושקופים, היכולים לעמוד בפני ביקורת, עלול להיות בעוכריה של אומה. לחילופין, רק דימויים עתידיים שהוסקו מהליך שמהימנותו ברורה במידת מה יבטיח תהליך קבלת החלטות אחראי יותר.

מצער לומר, במלא ההכנעה, כי לא מעט מההערכות העתידיות שאנו שומעים לאחרונה— החל במגמות הדמוגרפיות המאפיינות את אזורנו, דרך המגמות הגיאופוליטיות וכלה במגמות החברתיות—אינן תוצאה של ניסוח זהיר המבוסס על שיטות חיזוי תקפות ומהימנות. מסתמנות בעיות מתודולוגיות קשות בתחזיות ששומעים בישראל משום שהן יכולות להחשב—לפחות מנקודת ראותו של חוקר עתידיים—בבחינת הגות סופרים, נטיות אישיות, ערכים סובייקטיביים, והנחות—חלקן מבוססות וחלקן לאו. גם מעט התחזיות הנערכות בעזרת שיטת מחקר כלשהיא לא ניתן לומר עליהן כי הן עבודות המבוססות על שיטות חיזוי תקפות ומהימנות. הן לכל היותר נשענות על שיטות סטטיסטיות המהוות אקסטרפולציה ליניארית של תהליכים מהעבר. מצער לומר כי מעט יודעים, למשל, כי מהימנות הניבוי של אקסטרפולציה ליניארית (חיזוי) אינו עולה על 20% (20%) בממוצע.

חקר העתיד בשלושת העשורים האחרונים הוכיח כי בטווחים הקצרים והמידיים של העתיד (± 3 שנים) מהימנות הניבוי של חיזוי יכולה להגיע לכל היותר ל-30%. אם מנסים לחזות מגמות בטווחים שמעבר לטווח המידי (± 18 חודשים) ובוודאי מעבר לקצר (5-2 שנים), מהימנות הניבוי יורדת ל-20%, במיוחד כשהמערכות מורכבות יותר ונעדרות איזון. במלוא הענווה, ייתכן והגיעה העת להציע דרך אחרת בעזרתה ניתן, במידת מה ובמעט יותר מהימנות, לזהות מגמות ותהליכים עתידיים. במאמר זה, אני מבקש להציע שיטת חיזוי בעזרתה אנסה להעריך מגמות בסכסוך הישראלי-ערבי לטווחים בינוניים (20 שנה)

מרבית התחזיות שנערכו עד כה אינן תוצאה של מחקר המבוסס על שיטות חיזוי תקפות ומהימנות

התחזיות הנערכות כיום נשענות על שיטות סטטיסטיות המסוגלות ליצר אקסטרפולציה ליניארית של תהליכים מהעבר בלבד

¹ בתקופת הבייל"ויים חיו בארץ 34 אלף יהודים ו-330 אלף ערבים. כלומר, היהודים היו רק 10 אחוז מהאוכלוסייה. ההיסטוריון החשוב, דובנוב, התרשם לרעה מהקילוח הדק של אנשי העלייה הראשונה והעריך שבשנת 2000 יחיו בארץ ישראל רק 500 אלף יהודים. במשך שנים לא מעטות היה הרושם שהצדק איתו. בסוף מלחמת העולם הראשונה, התגוררו כאן רק 55 אלף יהודים לעומת חצי מליון ערבים. כלומר, נשמר היחס של 1:10 לטובת הערבים. ב-ה באייר תש"ח עדיין היינו פחות מ-40 אחוז מאוכלוסיית הארץ: כ-600 אלף יהודים לעומת 980 אלף ערבים ממערב לירדן. הסטטיסטיקן הראשי דאז, רוברטו בקי, המליץ לעכב את הקמת המדינה מחשש שהבעיה הדמוגרפית תכריע אותה. למרבה המזל, בן גוריון התעלם ממנו. כעשרים שנה מאוחר יותר התעלם לוי אשכול מאזהרה מופרכת שהונחה על שולחנו למחרת מלחמת ששת הימים, ולפיה עד 1987 יהיה ממערב לירדן רוב ערבי.

וארוכים (50 שנה). במאמר קודם, הבאתי לתשומת לב הקורא כי בחינה יותר מדוקדקת של המגמות הדמוגרפיות בישראל מצביעות על עתיד מבטיח וכי הזמן פועל דווקא לטובת העם היהודי במדינת ישראל², בניגוד לדעה הרווחת ולדימויי העתיד המקובלים בחברה הישראלית של היום.

הפעם, אני מבקש להציע מתודולוגיה שיהיה אולי בכוחה להסביר בדרך מעט שונה את הכוח המניע של הסכסוך הישראלי-ערבי ולזהות בעזרתו מגמות עתידיות בתהליכים חברתיים ובטחוניים של מדינת ישראל. מה שאנחנו מוצאים בניתוח זהיר הוא כי הזמן שוב פועל לטובת העם בישראל וכי בעוד כשלושים עד ארבעים שנה ישתנו הרבה הנחות עבודה בסכסוך הזה שיהיה בכוחם להביא את פתרונו בשלום. כדי להבהיר את הדברים דרושים כאן מבואות קצרים לחקר העתיד. אני תפילה שהקורא יסלח לי על אריכות הדברים.

3. מבא קצר לחקר העתיד לראשי הפרקים ט

מאז מלה"ע השנייה, עת חקר העתיד החל את דרכו, חוקרים פיתחו שיטות מחקר רבות בעזרתן הם ביקשו להבין מגמות. ספרות חקר העתיד מתפארת כיום בעשרות רבות של מתודולוגיות ייחודיות. מגוון שיטות המחקר³ נע בין מודלים סטטיסטיים רבים, דרך מטריצות מורכבות, וכלה בשיטות איכותניות מעניינות. כל שיטות המחקר הללו מושתתות על הנחת יסוד אחת עיקרית. הן מבוססות על ההנחה שלאבולוציה יש הגיון אימננטי בתוך המערכות שלה. מה שעתידינים ביקשו לעשות במשך השנים היה בסך הכול לנסות ולזהות את ההגיון שבמערכות. כאשר הם היו מצליחים לזהות דפוס הגיוני כלשהו שתיאר כיצד המערכת מתפתחת (מערכות אקולוגיות, פיננסיות, חברתיות, טכנולוגיות, פוליטיות, ועוד) הם היו עורכים את ההגיון במודלים מדעיים, נותנים להם תוקף ומבהירים את מהימנותם, ובעזרתם הם נרתמו לזהות את השלבים הבאים במערכות אותם הם ביקשו להבין. לאמתו של דבר, חקר העתיד הוא ענף נוסף בחקר מערכות.

אחר עשרות שנים של מחקר על מגמות שונות, נבחנה מהימנות הניבוי של מדגמי תחזיות מתחומים רבים ומגוונים. לרוב נמצא כי, בממוצע, $\pm 65\%$ אחוז מהתחזיות בסופו של דבר התאמתו⁴. לכן, נהוג היום לומר שמהימנות הניבוי של שיטות המחקר שיש בידי חוקרי העתיד הוא 60% (60%).

4. מגמות שכבר נולדו לראשי הפרקים ט

ניתן לחלק את שיטות המחקר לשתי קטגוריות. המקבץ הראשון, המונה את מרבית שיטות המחקר, מכונה השיטות לחקר מגמות שכבר נולדו. רוב רובן של המגמות המגיעות לידיעת הציבור אינן אלא מגמות מסוג זה. למשל, במהימנות שמעבר לממוצע, האגף לכוח אדם

חקר העתיד מבוסס על ההנחה שלאבולוציה יש הגיון אימננטי בתוך המערכות שלה

² פסיג, דוד (2002) הזמן פועל לטובת מדינת ישראל: מגמות דמוגרפיות. אוורסט מגזין למנהלים

מצליחים. מאי 2002 www.passig.com/pic/IsraelFuture-May2002.htm

³ פסיג, דוד (1994) מבואות לשמונה עשר טכניקות חיזוי. הספר הזה מתאר בקיצור 18 טכניקות חיזוי בולטות בחקר העתיד ערוכות במיוחד עבור הקורא הישראלי.

[www.passig.com/pic/BookFutureMethodologies1994\(1\)\(1\).htm](http://www.passig.com/pic/BookFutureMethodologies1994(1)(1).htm)

⁴ Cornish, Edward (1997) The Futurist forecasts 30 years later. *The Futurist*. Washington: Jan/Feb 1997. Vol. 31, pg. 45

בצה"ל יכול להעריך את גודלו של מחזור הגיוס של אוגוסט 2020 כבר בשנת 2005. תשאלו הכיצד? פשוט, הרי כל הילדים של אותו מחזור נולדו זה מכבר. מוסיפים למודל התחזית הערכות על משתנים שונים, כגון: תמותת ילדים, נשירה, השתמטות, וכדומה, והרי לך תחזית מהימנה בדבר גודלו של מחזור הגיוס של 2020. חשוב להדגיש כי אין אנו מבינים עדיין על בורין מערכות וכיצד הן מתפתחות. מה גם שאין ביכולתנו לשקלל את כל המשתנים הפועלים עליהן. עם זאת, יש דיי במה שבידינו כיום כדי לעזור לארגונים, שרצונם בכך, ולספק להם נתונים על מגמות עתידיות בכדי שיוכלו לנהל מדיניות שקולה ויעילה יותר.

5. מגמות שטרם נולדו

לראשי הפרקים

בשנים האחרונות מתפתחת קטגוריה נוספת של שיטות מחקר. עתידנים מכנים מקבץ זה של מתודולוגיות כשיטות לבחינת 'מגמות שטרם נולדו'. או בלשון ציורית יותר—שיטות לחיזוי 'מגמות-בעיבור'. הזרעים של מגמות מסוג זה בהכרח כבר קיימים אלא שהם עדיין לא נבטו. עתידנים מנסים לזהות בעזרת שיטות מחקר אלה מגמות שבעת עריכתן מרבית המומחים לא רואים בהן תוחלת. בעת ניסוחן, הן בדרך כלל נראות בעיני הציבור או בעיני מומחי התוכן של התחום בו הן נערכות כבלתי הגיוניות או כבלתי סבירות בעליל. אך דומה שמהימנות הניבוי שלהן גם היא בטווח הממוצע של המקבץ הראשון.

חשוב להדגיש, כי אין העתידנים טוענים שניתן לדעת בוודאות מה טומן בחובו העתיד. לכל היותר, הם מבקשים להצביע על המגמות ולא על נקודות הציון שבעתיד. אם מאמר זה יתרום לאנשים בתוכנו ולו להיות קצת יותר ענווים בהתבטאויותיהם על "ידיעותיהם" ו"תובנותיהם" בקשר לעתיד של כולנו—דיינו.

להלן אני מבקש להזכיר בקצרה שיטת מחקר, אחת מיני רבות בחקר מגמות הנמצאות בעיבור, בעזרתה ננסה להעריך בהמשך את מגמות הסכסוך בין ישראל לשכנותיה, ולהציע כיצד לכלכל את צעדינו בכדי לעצב עתיד טוב יותר למדינת ישראל.

6. הכוח המניע

לראשי הפרקים

אחת משיטות המחקר בעזרתה עתידנים מבקשים לחקור מגמות הנמצאות בעיבור מכונה – Universal Force Theory. זו מניחה, בלשון פשוטה, כי אם ברצוננו לזהות מגמות שטרם נולדו, אל לנו לנסות ולזהות שינויים המתרחשים בהווה. שינויים המתרחשים בהווה הם בבחינת מגמות שכבר נולדו. אלא, עלינו לזהות את הכוח אשר מניע את אותם השינויים, את הדינאמיקה שמתחתם, או את ההנחות הנסתרות המעצבות את השינויים שמתחת לפני הקרקע. אם יצלח בידינו ונוכל לזהות את הכוח המניע של השינויים, אם נצליח לנסחן במילים ברורות ככל שניתן ובמשפטים קצרים ככל שרק אפשר, אזי בעזרת האבחנה שעולה בידינו נוכל לערוך מגמות שמרבית המומחים לא יסכימו להן בעת עריכתן. ואם נזכור את מהימנות הניבוי הממוצעת שלנו, אזי סביר כי לפחות נצדק ב-60%.

אני מקווה שהדבר לא יקל בעיניו של איש. במיוחד כשהמדובר במערכות מורכבות מאוד וכאוטיות למכביר! את הכוח המניע ניתן לזהות בשיטות איכותניות, סטטיסטיות

מבקשים להצביע
על המגמות ולא על
נקודות הציון
שבעתיד

שינויים
המתרחשים בהווה
הם רק בבחינת
מגמות שכבר נולדו

ומתמטיות. לא מכבר, כותב שורות אלה ערך תחזית על **עתידה הכלכלי של מדינת ישראל**⁵ בשיטת מחקר זו. במחקר זה זיהינו בבהירות צמיחה כלכלית בשנים 2010-2020, כמותה המדינה לא ידעה מאז הקמתה.

להלן אנחנו מבקשים להשתמש בשיטת מחקר זו על מנת לנסות ולאתר כוחות מניעים, בכיוונים שלא חיפשנו עד כה, של הסכסוך הישראלי ערבי ולהציע מסלולים בהם מדינת ישראל תצטרך לעבור כדי להביא את הסכסוך הזה לסיומו לטובת כל עמי האזור.

7. הכוחות המניעים לכאורה של הסכסוך הישראלי-ערבי **לראשי הפרקים**

השיח הציבורי בישראל, עוד מימי הקונגרסים הציוניים הראשונים לפני כמאה שנה וכלה בימינו אנו, נע סחור-סחור סביב הסוגיה של שורש הסכסוך בין העם היושב בציון לבין הערבים עמי האזור. לעיתים נדמה כי הציבוריות הישראלית עוד לא מיצתה את הדיון בסוגיית הכוח המניע של סכסוך הדמים הזה. נדמה כי היא עדיין לא תקפה אותו בצורה מתודית. בנקודה זו מאמר זה מבקש להוסיף.

אין זה אומר שלא היו ניסיונות מתחדשים לעסוק בסוגיה זו ואין זה אומר שאין אנשים שלהם מסקנה ברורה בדבר הכוח המניע של הסכסוך הזה. אלא, שלמיטב ידיעתי, עדיין לא נערכה בחינה של סוגיה זו במתודות של חקר העתיד. בדרך כלל, מי שעסק ועסק בסוגיית הכוח המניע של הסכסוך מסיק את מסקנותיו מתוך הערכות שקשה לאמוד את מקורותיהן ומהימנותן. מה גם שאנשים אחרים עם אותן מקורות והערכות מסיקים מסקנות שונות ולעיתים הפוכות. הרבה מאלו שעסקו ועסקים בסוגיה זו מבססים את מסקנותיהן על אמונות שקשה לבקורן, או על משאלות לב (wishful thinking) שקשה להתווכח עימן או לאמתן.

גרוע מכל, מרבית אלה העוסקים בסוגיית הכוח המניע של הסכסוך, מתמקדים באחד המשתנים של הסוגיה בלבד. הם בד"כ הופכים את המשתנה בו הם בחרו להתמקד לכוח המניע (בה"א רבתי) של הסכסוך. הדברים אמורים על אנשים מכל קשת הגוונים הפוליטיים במדינת ישראל, בעבר ובהווה.

ניתן למצוא בשיח הציבורי הישראלי והבין-לאומי בעבר ובהווה מספר מסקנות בסוגיה זו. קיימות ווריאציות שונות למסקנות השטוחות להלן. אך עיקרן הן אלו:

- הכוח המניע הוא **כלכלי**. קרי, שליטה במקורות המים, במשאבי טבע ובקרקע.
- הכוח המניע הוא **תרבותי**. קרי, תרבויות המזרח התיכון (דרוזים, בדווים, צירקסים, מוסלמים, נוצרים, ועוד) אינם מוכנים לקבל ישות מערבית בתוכם בעלת קצב חיים, ערכים ושאיפות מנוגדות למקובל באזור זה.
- הכוח המניע של הסכסוך הוא **לאומי**. קרי, שתי ישויות לאומיות חדשות נאבקות על זכות ההגדרה שלהן. למרבה הצער, ההגדרות מתנגשות בצמתים רבים—כלכליים, תרבותיים ודתיים.

הציבוריות
הישראלית עוד לא
מיצתה את הדיון
בסוגיית הכוח
המניע של סכסוך
הדמים הזה

⁵ פטיג, דוד (2002) **הכוח המניע של הכלכלה הישראלית העתידית**. טור חודשי באתר בנק הפועלים. יולי 2002

- הכוח המניע של הסכסוך הוא **הומאני**. קרי, זכות ההגדרה של צד אחד היא כה אגרסיבית, דבר הנובע מאלפי שנות סבל ודיכוי, עד כי היא לא משאירה מרחב הומאני לזכות הגדרה של ישות שכנה בהתהוותה.
- הכוח המניע הוא **אתני**. קרי, שתי קבוצות אתניות נאבקות על זכות הראשונים על חבל ארץ. היהודים טוענים לארץ מובטחת שניתנה להם לפני כ-3700 שנה בהבטחה טרנסצנדנטלית. ואילו עמי האזור, מבלי להתייחס לסוגיה אם הדבר נכון היסטורית או לאו, טוענים כי הם צאצאיהם של פלישתים וכנענים שישבו בחבל ארץ זה עוד לפני שמאן דהו הבטיח משהו מבלי לשאול בדעתם.
- הכוח המניע הוא **דתי**. קרי, האסלאם והיהדות נאבקות על האותנטיות של הנרטיב הדתי שלהן מזה אלפי שנים—החל בסוגית מי נעקד על ידי אברהם וכלה במשמעות הדתית של הר הבית בעבר, בהווה ובעתיד.

אין בכוונתנו לטעון כאן שאחד מכל אלו הוא אותנטי יותר או שהוא הכוח המניע היותר עמוק של הסכסוך. ברור הוא שכל מי שדוגל בכוח מניע זה או אחר יש לו מקורות רבים על מה לסמוך. להיפך, ברצוני להציע דרך אחרת שתנסה לתת מענה מדוע השיח הציבורי הישראלי לא הצליח זה למעלה ממאה שנה להסכים על דיאגנוזה עיקרית של הכוח המניע אשר מחולל את סכסוך הדמים הזה. אני מבקש להציע כאן כי באי הסכמה זו ניתן לנבור בכדי לזהות כוח מניע נוסף היושב ברבדים היותר עמוקים של הסכסוך הזה ומעכב אותנו מלהביא את הסכסוך לדיון עמוק וכן שיהיה בכוחו להוביל לפתרוננו. מבלי לפתור את הדילמה הטבועה ברובד זה יקשה להתחיל לפתור את אי ההסכמה על הדיאגנוזה ולהחל בפתרונה.

מדוע השיח הציבורי הישראלי לא הצליח זה למעלה ממאה שנה להסכים על דיאגנוזה עיקרית של הכוח המניע אשר מחולל את סכסוך הדמים הזה

לראשי הפרקים

8. ניתוח-על (Meta-analysis) של הכוח המניע

כל אלה הדוגלים באחד המניעים הללו לא שם לב לכך כי הוא מנסה להסביר את ההנחות הנסתרות של הסכסוך מתוך התבטאויותיהן ההתנהגותיות. למעשה, ייתכן והשיח הציבורי טועה בהגדירו את הסיבות הללו ככוח המניע של הסכסוך. ייתכן והשיח הציבורי מזהה רק פן עמוק יותר של המגמות שכבר נולדו והמתבטאות כסכסוך פוליטי, חברתי, תרבותי, כלכלי, דתי או אתני.

ייתכן ואלו אינן הכוחות המניעים של הסכסוך, אלא התופעות הנלוות וההשלכות של כוח אחר נעלם שעדיין לא הצלחנו לזהותו. אם נצליח בזיהויו נוכל ביתר קלות גם להסכים כיצד הוא ישפיע ויעצב את העתיד של האזור. בתקווה שנוכל לגזור ממנו מדיניות יעילה לטובת עם ישראל ועמי האזור. העובדה שאין הסכמה בציבוריות הישראלית בדבר עצם המשמעות וההשלכות של הכוחות המניעים שצינו לעיל או דומיהם, סימן הוא שאנו עוסקים רק בהצגת הסברים לתופעות שכבר נולדו מזמן, ואשר באות לידי ביטוי בתופעות ביטחוניות, כלכליות, וכדו'. אנו עוסקים בבחינת המצב ותו לא. נראה כי אין אנו עוסקים בשורשיו ובדינאמיקה המניעה אותו.

אנו עוסקים בבחינת המצב ותו לא. נראה כי אין אנו עוסקים בשורשי הסכסוך ובדינאמיקה המניעה אותו

כשמתעמקים במתודולוגית Universal Force Theory נוכחים לדעת כי ככל שמרחיקים לכת עמוק מתחת לפני הקרקע ומנסים למפות את מרכזו של הלחץ הסיסמי המתבטא בנקודה

אחת מעל פני השטח, רק אז יש סיכוי (ועדיין בענווה גדולה רק בסבירות של כ-60%) שמצליחים לזהות את אופייה, עוצמתה, כיוונה וזמן התפרצותה של רעידת האדמה. בבחינה מעמיקה של הרשימה דלעיל מתגבש, לעניות דעתי, החשש כי זו אינה אלא סדרה של רעידות ותופעות על פני הקרקע, וייתכן מאוד כי היא אינה המקור שמניע אותן.

אם נכונה השערה זו, אזי אנחנו, כנראה, עוד נהיה עדים להתפרצויות אחרות במקומות שונים. וכי רשימת הסיבות דלעיל עוד תתארך. האנטישמיות החדשה יכולה להוות אך עוד דוגמא לכוונתנו. קרי, תופעת אי הלגיטימיות של מדינת ישראל להגן על עצמה ולנהל פוליטיקה פנימית ללא התערבות מבחוץ.

9. מטריצה של אינטראקציות

לראשי הפרקים

אחת הדרכים בעזרתה ניתן לזהות את הכוח המניע המקורי היא להציב את התופעות הנראות מעל פני השטח בתוך מטריצה ולנסות לזהות את האינטראקציות בין חלקי המטריצה. כפי שסיסמוגרפים מנסים לזהות את מרכז הפעילות הסיסמית, כך ניתן האינטראקציות יכול להוביל אותנו תוך כדי משיכת קוים ביניהם אל מרכז ההתרחשות. נקודת ההצטלבות שלהן יכולה להוות המקור של התופעות שמעל לפני השטח. ניתוח-העל של כיווני ההתפתחות של קווי האינטראקציות מוביל את הווקטור לנקודה עמוקה מאוד מתחת לפני השטח של הסכסוך שאנו נתונים בעיצומו⁶.

10. כוח מניע אפשרי

לראשי הפרקים

ככל שיש ברשותנו נקודות רבות מעל פני השטח וביכולתנו לפרוש קווי אינטראקציה מובהקים יותר בין הנקודות, המטריצה מהימנה יותר. עד כמה שהדבר נשמע מוזר, אין לנו עדיין מספיק נקודות מעל פני השטח בכדי לזהות במהימנות גבוהה את מקור ההתרחשות. מעל לכל, אנו מתקשים למתוח קווי אינטראקציה מובהקים בין הנקודות בכדי לומר באופן מהימן שאנו מסוגלים בשלב זה לזהות בבטחה גדולה את נקודת המקור. עם זאת, רשימת הסיבות/התופעות שיש ברשותנו כיום יכולה להוות אינדיקציה מספקת כדי להתחיל לזהות את האזור ממנו בוקע כוח מניע מקורי יותר של הסכסוך ישראלי-ערבי.

להערכתנו, דרושה עוד עבודה רבה בכיול (calibration) המטריצה שלנו במהלך עשרים עד שלושים השנים הבאות בכדי לומר שיש בידינו תשובה מלאה בדבר מקורו העמוק של הסכסוך בין ישראל לעמי האזור ובמידת מה גם בין ישראל לאומות העולם.

מטרת הטבלה הבאה לספק לקורא דגימה של התופעות כפי שהן באות לידי ביטוי מעל פני השטח המונעות מההתנגשות בין מרכיבי האדם הישראלי כיום (כוחות מניעים לכאורה). המטרה של הטבלה להצביע על כך שחייב להיות כוח מניע עמוק יותר אשר מניע את התופעות החיצוניות הללו.

מאוד קשה לזהות
בבטחה גדולה את
מקור הכוח המניע

⁶ הניתוח הזה, חייבים להודות, הוא רק אחד מני כמה אפשרויות. טבע הדברים בסוג זה של ניתוחים הוא שיש בהם מידה רבה של סובייקטיביות שקשה לרדת למקורה, ואשר משפיעה על נקודת המבט של עורך הניתוח. בהמשך אנסה להתייחס למקור הסובייקטיביות של כותב המאמר הזה.

טבלה 1. עריכה תלת ממדית של המטריצה. ניתן למתוח עוד את המטריצה במימד השלישי ולהוסיף בה נקודות שבר ומתח רבות המצביעות על כוח מניע עמוק יותר.

	אתני	תרבותי	לאומי	כלכלי	הומאני	דתי	דת
	להעלות את הפלשמורה ולתת סל קליטה	ויתור על ריבונות בהר הבית	ירושלים מאוחדת לעד	הלכות שמיטה בכלכלה מודרנית	התנתקות או טרנספר	היהדות כדת רשמית של המדינה	
	כלכלי	דתי	אתני	הומאני	לאומי	תרבותי	
תרבות	פתיחת עסקים בשבת	מיהו יהודי	דיוני הכנסת גם בערבית	הזכות של בן מיעוטים לקנות בית ורכוש ביישוב יהודי או קרקעות קרן קיימת לישראל	שירות לאומי לאלו שלא מתגייסים לצה"ל	לנגן את ואגנר במופעי תרבות ציבוריים	
לאומי	הפרטת תעשיות בטחוניות	חוק השבות	מדינת כל אזרחיה	גדר ההפרדה	שרות לאומי לבני המיעוטים	לאפשר המנון לאומי אחר לבני המיעוטים	
הומאני	תמיכה מוגדלת במשפחות חד הוריות	קצבאות זקנה מוגדלות	אזרחות לילדי עובדים זרים	דמי ביטוח לאומי למשפחות של מעורבים בטרור	"סיכול ממוקד" הוא מעשה של "הוצאה להורג" ללא משפט	יישובים מעורבים (יהודים ומוסלמים)	
אתני	שוויון הזדמנויות לבני המיעוטים	אזרחות לחיילים לא יהודים	מעמד זכויות יוצאי אתיופיה	שימוש בכוח מוגזם בהפגנות בני מיעוטים	ליבת תוכנית לימודים דיפרנציאלית לבני המיעוטים, דתיים חרדים, ועוד	לחזק את מעמד הנשים מבני המיעוטים שיצאו לעבודה	
דת	שעון קיץ עד אחר הימים הנוראים	הכשרי בד"ץ או רבנות	אשכנזים מול ספרדים	אזרחות להורי לא יהודי שמשרת בצה"ל	מעמד שווה לרפורמים במתן שירותי דת	שוויון זכויות בהטבות סוציאליות להומו-סקסואלים	
כלכלי	מדינה קפיטליסטית או סוציאל דמוקרטית	שנת שמיטה בכלכלה מודרנית	שוויון זכויות למי שלא שירת בצבא	קצבאות ילדים מוגדלות למשפחות ברוכות ילדים	שוויון הזדמנויות למוסלמים שאינם רוצים לשרת בצה"ל	שוויון הזדמנויות לנשים בעבודה	

11. הזהות היהודית-ישראלית ככוח מניע

לראשי הפרקים

אף על פי כן, לעת עתה, הקווים שבמטריצה שלנו מתנקזים בנקודה מעניינת מתחת לפני השטח. למיטב הבנתי הקווים מתנקזים לאזור זהותו היהודית של העם הישראלי. ליתר דיוק, באזור הדימויים העתידיים של מדינת ישראל היהודית העתידית. קרי, הכוח המניע של הסכסוך בינינו לבין הפלסטינים—מצד אחד, ועם עמי האזור ומרבית עמי העולם—מצד שני, טמון בסוגיה כיצד היהודים בכלל והעם היושב בציון בפרט רואים בעיני רוחם,

כל אחד בנפרד וכולם כקולקטיב, את משמעותה של מדינת ישראל בעבר ובהווה ובעיקר כיצד הם תופסים את רציונאל קיומה בעתיד.

במה דברים אמורים? אין להכחיש כי התופעה של מדינת ישראל היא תופעה בלתי הגיונית בעליל. אין בהיסטוריה החדשה של אומות העולם שום ישות שחדרה לחבל ארץ רחוק וביססה את הגדרתה אך ורק על סמך "זהותם הדתית" של פרטים שהתאספו מכל קצות תבל מבלי שהייתה להם שפה משותפת (אולי שפה לא מדוברת משותפת), מבלי שהייתה להם תרבות לאומית משותפת, לא מנהגים חברתיים משותפים, לא מסורת דתית משותפת (רק כ-10% מיהודי העולם במאה האחרונה הגדירו עצמם אורתודוקסים, כ-40% קונסרבטיביים, רפורמים, קונסטרקטיביסטיים, ניאולוגים, וכדו', והשאר מסורתיים, חילוניים, ואף אתאיסטיים), ולא רקע אתני משותף (יש ב"ה יהודים שחורים, לבנים, צהובים, ומכל הצבעים). בקיצור, גם מבלי שהייתה להם זהות דתית ברורה ומשותפת (אם כי זהות מאוד עמומה) התאספו להם פרטים אשר ביקשו למסד מדינת לאום חדשה שמעולם לא הייתה להם וגם לא הייתה כדוגמתה ברחבי תבל.

הכוח היחיד שאיחד את הישות הזו היה גורלה המר המשותף ונרטיב דתי שהיה ועדיין נתון במחלוקת גדולה ומרה. במשך השנים המחלוקת הזו הולידה דת אחרת ותופעות לוואי קשות—כמו תנועות משיחיות שלבסוף המירו את דתם, או זרמים שונים שמסרו האחד את רעהו למלכות.

הכוח המניע של הסכסוך טמון בסוגיה כיצד היהודים תופסים את רציונאל קיומה של מדינת ישראל בעתיד

12. שלושה רבדים

לראשי הפרקים

נדמה כי לכוח המניע הזה שלושה רבדים. לאחרונה העם היהודי בירר לעצמו בבהירות מספקת רק רובד אחד. עד אשר העם היהודי בתפוצות והעם היהודי היושב בציון לא יבררו לעצמם את שלושת רבדיה של זהותה היהודית של מדינת ישראל קשה עד מאוד יהיה להתחיל במהלך אותנטי לפתור את הסכסוך בינם לבין סביבתם הקרובה והרחוקה. למיטב הבנתי, שלושת הרבדים של הזהות היהודית של מדינת ישראל אשר מהווים את הכוח המניע של הסכסוך הם שלוש פרדיגמות בהגדרת תפקידה היהודי של מדינת ישראל המודרנית: *ארץ פליטה, ארץ בחירה ו-ארץ ייעוד*. מיותר לציין כי טנגו הוא תמיד בשניים, וכי ניתוח זה מתייחס רק לצד אחד של הסכסוך. לעניות דעתי, גם על הצד השני, קרי הפלסטינים, לערוך ניתוח מעמיק בדבר הכוח המניע של הסכסוך מנקודת מבטו בכדי להתחיל להניע פתרון מוסכם. אך גם אם הצד השני לא ירתם למשימה זו, אין הדבר פותר אותנו מלעשות את המוטל עלינו. אנו רק תקווה שלצד השני לא ייקח מעבר לדרוש כדי למלא את משימתו ההיסטורית. יתרה מכך, מי שיבא ראשון לקדמת הבמה ההיסטורית ובידו תשובה ברורה ומוסכמת על כלל עמו יהיה לו היתרון היחסי.

שלושה רבדים בזהותה היהודית של מדינת ישראל: ארץ פליטה, ארץ בחירה וארץ ייעוד

א. ארץ פליטה

לראשי הפרקים

הרובד הראשון הוא הגדרת ברית הגורל גופא המאחדת את היהודים היושבים בציון. בתחילת המאה ה-20, מרבית היהודים ברחבי תבל טענו שאין ממש בברית הגורל כדי לאחד יהודים שונים מכל קצות תבל כדי שההרפתקה ההיסטורית בדמותה של מדינת לאום תצלח. על אף מאמצים רבים, במשך המחצית הראשונה של המאה ה-20, מתי מעט נרתמו לקריאה לעלות ליפלסטינה. רק אסון כבד בצורה של שואה איומה שכנעו מעט

ארץ מצוקתנו

משארית הפליטה ואת אומות העולם לתמוך בהקמתה של מדינה ליהודים (הרוב נעו לכיוונים אחרים על הגלובוס). ייעודה של המדינה, כך דימו לעצמם, יהיה לאסוף את האודים המוצלים מאש וקהילות נרדפות אחרות בכדי לבנות משהו בדומה לגן חיות בו יישמר זן הולך ונכחד של עם נרדף ומוכה. התמיכה הייתה כמובן גם אמורה להרגיע את מצפונם הכואב של האומות הנאורות שזה עתה נתפסו במערומייה המוסריים.

יש עדיין המכנים את הישות שקמה על בסיס רובד זה של זהותה היהודית של מדינת ישראל "ארץ מצוקתנו"⁷. לאמתו של דבר, מעט מאוד האמינו כי ניתן יהיה להגדיר בבירור את ברית הגורל על מנת שתוכל למשוך די אנשים שיבססו עליה את זהותה הראשונית של מדינת ישראל—מדינת הלאום היהודית.

לזהות ברית הגורל הזו לקח יותר מחמישים שנה אחר הקמתה של מדינת ישראל, ליתר דיוק 56 שנה, כדי לממש את השלב הראשון ברובד זה של הזהות. בסוף שנת 2004 מדינת ישראל משיגה נקודת ציון חשובה זו. לראשונה בהיסטוריה של העם היהודי מאז ימי כיבוש הארץ בתנ"ך, הקהילה היהודית הגדולה ביותר יושבת בציון. לפי כל האומדנים, הקהילה הגדולה ביותר מאז מלה"ע השנייה—קהיליית היהודים בארה"ב—ירדה אל מתחת ל-5.2 מליון נפש ואילו הקהילה בישראל עלתה ל-5,235,000⁸. אם מוסיפים על אלו עוד כ-290,000 עולים שיש חשד ליהדותם, הרי שישראל עברה מזמן את נקודת הציון הזו. אוכלוסיית יהדות העולם נאמדת בתחילת 2005 בפחות מ-13 מליון נפשות. לשם השוואה, בתחילת המאה ה-18 העם היהודי מנה כ-3 מליון נפשות בלבד⁹. לפני מלחמת העולם השנייה, העם היהודי מנה כ-18 מליון נפשות. אחר מלה"ע השנייה יהדות העולם מנתה 12 מליון בלבד. למצער ייאמר כי לולא התרחשה שואת יהדות אירופה, העם היהודי היה מונה בתחילת המאה ה-21 כ-30 מליון איש ואולי אף יותר. אך החשוב מכל הוא שולוא מדינת ישראל, ייתכן והעם היהודי בתחילת המאה ה-21 היה מונה בין 7 ל-9 מליון נפשות בלבד.

רובד זה הובהר והודגש דיו כדי למשוך אליו ולאגד סביבו כ-40% מיהדות העולם. ניתן לסכמו במונח—ארץ פליטה. מרבית הנמנים על 40% אלו התאספו במדינת ישראל הצעירה משום שלא הייתה להם ברירה אחרת בה יכלו לבנות חיים טובים יותר. מרבית אלו שהייתה בידיהם הברירה והתאפשר להם הדבר לא בחרו להשתייך לקובץ האנשים שהתאספו בציון. בתחילת המאה ה-21, לא נותרו עוד יהודים רבים ברחבי תבל שרובד זה הוא הכוח המניע שלהם. אלא אם כן יתרחש, חס ושלום, אסון במקום אחר של העולם אשר ימשיך לספק הון אנושי המונע מכוח הפליטה. אין להוציא אפשרות כזו מכלל חשבון משום שייתכן ועדיין אנחנו לא קוראים נכוחה את כיוון רעידות האדמה שעל פני השטח.

ב. ארץ בחירה

לראשי הפרקים

הרובד השני של הזהות היהודית הישראלית המהווה את הכוח המניע לסכסוך הישראלי-ערבי מתחיל להתבהר רק עתה בתחילת המאה ה-21. נקודות הציון המשקפות רובד זה

⁷ א. ב. יהושע נוהג לכנות כך את הקשר של היהודים לארצו.

⁸ הודעה לעיתונות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 30 בדצמבר 2004

⁹ Bisk, T. and Dror, M. (2003) *Futurizing the Jews. Alternative futures for meaningful Jewish existence in the 21st Century*. Praeger Publishers: Westport, CT.

המצפות למימושן בעתיד הן שתיים. האחת, בשנים 2010-2015. בשנים אלו צופים כי למעלה מ-51% מיהודי העולם ישכנו בישראל (בהתחשב בממוצעי הריבוי הטבעי והעלייה שאפיינה את מדינת ישראל בחמישים השנים הראשונות לקיומה, מינוס יחס היהודים שנותרו במדינות המוגדרות כמדינות "פליטה"). נקודת הציון השנייה צפויה בסביבות השנים 2030-2035, לכל היותר בשנת 2040. במשך העשור השלישי של המאה ה-21 אנו מעריכים כי כ-70% מהעם היהודי ישב בציון.

למגמות אלו יש סבירות גבוהה להתממש (60%-70%) בגלל שתי סיבות עיקריות. האחת, בתחילת המאה ה-21 שתי קהילות יהודיות בלבד נמצאות במגמת גידול. כל שאר קהילות היהודים בעולם נמצאות במגמת צמצום. הקהילה היהודית היושבת בישראל בתחילת המאה ה-21 היא הקהילה היחידה בעולם הגדלה מריבוי טבעי. הקהילה השנייה היא קהיליית היהודים בגרמניה הגדלה בגלל הגירה ממדינות חבר העמים הקומוניסטיות לשעבר. ממוצע הלידות לזוג הורים בקהילות התפוצות נע בין 1.2 לבין 1.4 ילדים. ואילו הריבוי של הקהילה היהודית בישראל מאוזן זה זמן מה על 2.6 ילדים לזוג הורים—עם נטייה מתמדת לעלות בשנות מלחמה. כך מאז פרוץ גלי המתאבדים בשנת 2000 מספר הלידות הממוצע גדל בהתמדה כל שנה בנקודה נוספת. ההערכה היא שבתום פרץ גל האלימות הנוכחי נשוב ל-2.5 או ל-2.6 ילדים לזוג הורים.

ארץ ברירתנו

הסיבה השנייה היא סוגיית ההתבוללות בתפוצות. הממוצעים בעשור האחרון נעים סביב ה-55%. ואלו נמצאים במגמת עליה מתמדת.

המשמעות של שתי נקודות ציון אלו היא כי, מצד אחד, העם היהודי בתפוצות מתמעט והולך (בממוצע, לכל זוג הורים יהודים נשארים 0.7 ילדים יהודים!) ומצד שני, העם היהודי בישראל הולך ומתרבה (בגלל ריבוי טבעי חיובי ובגלל עליה—אם כי זו תלך ותתמעט ביחס לקצב שהורגלנו בו בחמישים השנים הראשונות לקיומה של מדינת ישראל).

במצב בו כוח "הפליטה" ממצה את עצמו, נותר לראות אם הרובד שמתחתיו יתחיל להניע שינויים מעל פני הקרקע. הרובד הזה כנראה יהיה מוגדר במונחים כדוגמת "ארץ בחירה". מאחר ורוב היושבים בציון כיום מגדירים את נוכחותם בישראל מחוסר ברירה, קשה לכולנו לראות כיצד תודעת-מצב (mind set) זו יכולה להשתנות. נראה כי בלתי סביר שמצב הרוח הזה ישתנה. עם זאת, בניגוד לסבירות כיום, אפשר להניח כי גם היושבים בציון, שרבים מהם מתחילים לחוות את תחושת ה"ברירה", ולרבים מתחילה להזדמן האפשרות לעזוב למקום אחר ייתבעו להגדיר לעצמם את אופייה של הבחירה המזדמנת להם. יהודי התפוצות במקביל יצטרכו גם הם לרענן את בחירתם—להמשיך לשבת בארצותיהם או לעלות לציון מתוך בחירה. הם יצטרכו להגדיר מדוע הם בוחרים או לאו בציון ולהציב לוח זמנים להגדרה מתקבלת על הדעת. מי שלא יעשה זאת מבין יהודי התפוצה גוזר על צאצאיו, במודעות הולכת וגוברת, הכחדה (גירושים) המונית מקהיליית היהודים של העתיד. גם הישראלים שלא יגדירו את בחירתם שהולכת ומתעצמת ימצאו עצמם בהכרח מצטרפים, שלא במודע בד"כ, ליהודי התפוצה ולגורלם.

לכן, אפשר להניח שרובד זה בכוח המניע של הזהות היהודית ייתן אותותיו מבחינה פוליטית, כלכלית, חברתית, ותרבותית בשלושים השנים הבאות. המונחים ההתנהגותיים של רובד זה בכוח המניע יבואו לידי ביטוי בתופעות מעניינות ומפתיעות בציבוריות הישראלית. אחת ההתבטאויות הללו כנראה תהיה ביטולו של חוק השבות במהלך שני העשורים הבאים. השיח הציבורי יהיה סביב העובדה שאין לנו צורך יותר בחוק כזה הקולט כל מי שיכול להגיע כפליט למדינת ישראל. וכי יש צורך להתחיל לבחון את רמת בחירתו ואת רמת תרומתו של הפרט להצטרף לקהילת היהודים בישראל.

כיוול עדין יותר של הלך רוח זה יבחין בין רמת בחירתו ותרומתו של יהודי ומי שאינו יהודי. גם מי שאינו יהודי יוכל להצטרף ליושבים בציון—אם כי במעמד שהמחוקק הישראלי יצטרך להמציא ולהגדיר היטב.

לדאשי הפרקים ט

ג. ארץ ייעוד

הרובד השלישי שכנראה מניע את השינויים והתופעות אותם אנו רואים מעל פני השטח הוא, למיטב הבנתי, הכוח-המניע העמוק יותר של הסכסוך בין העם היהודי בישראל לסביבתו המזרח תיכונית. את הרובד הזה ניתן למצות במונח "ברית ייעוד".

ארץ ייעודנו

"הכוח המניע" של מערכות שונות—חברתיות, טכנולוגיות, פיננסיות, וכדו'—הוא גם המטרה שהמערכת מציבה לעצמה או הייעוד האימננטי הטבוע בתוכה. לרובד העמוק של הכוח המניע יכולים להיות פנים רבים. הוא יכול להכיל פן תרבותי, פן מגדרי וכמובן גם פן של ייעוד כלל אנושי. אנחנו נתמקד כאן בפן של הייעוד הלאומי.

על מנת שלאום יתקיים הוא זקוק לברית ייעוד שתאחד תחתה את כלל העשייה ורציונאל הקיום של העם. עם ללא ברית ייעוד אינו מטביע את חותמו בהיסטוריה. במקדם או במאוחר הוא נמוג בנבכי הזמן. עמים שעיצבו את גורל המין האנושי לאורך זמן החזיקו בייעוד ברור. עמים אלו שרדו את תלאות ההיסטוריה מאות ואלפים בשנים. ייעוד זקוק לניסוח קצר ובהיר כדי להוות כוח מניע אותנטי ורב עוצמה. בדרך כלל הוא צריך להיות מנוסח בשתי מילים, ותו לא. שתי הדוגמאות הבאות תוכנה. האחת מההווה והשנייה מהעתידי. יש דוגמאות למכביר מהעבר אבל אין זה מענייננו כאן.

לעם האמריקאי יש ברית-ייעוד קצרה וברורה. היא כנראה זו שהפכה אותו למעצמה רבת פעלים בדורנו. היא מתומצתת בשתי מילים—חופש הפרט. מברית זו הם גוזרים את החוקה ואת החוקים שלהם. וברית זו היא הכוח המניע של המוסדות אותם הם מייסדים, הכוח שמאחורי יחסי החוץ אותם הם מגדירים וגם מה שעומד מאחורי המלחמות אותן הם מנהלים.

ברית הייעוד האמריקאית: חופש הפרט

מרבית האנשים אינם מבינים כיצד נשיא אמריקאי עומד בפני קהל עם ועולם ומצהיר שהוא ידאג לשחרר את האזרח העיראקי מעולו של רודן ושהוא יהיה מוכן לשלם הון עתק מכספי משלם המיסים האמריקאי כדי לבנות לעיראקי מוסדות חופשיים גם אם במחיר של חיי חיילים אמריקאים רבים. יש אנשים החושבים, כי הכוח המניע של המלחמה בעיראק הוא הנפט—ולא הוא. נכון שיש אינטרסים מסוג זה אך הם אינם הכוח המניע.

באותה המידה נשיא ארה"ב מצהיר כי הוא ידאג לכך שלפלסטיני תהיה הגדרה עצמית וחופש פרט. וכך יהיה כל עוד נשיא ארה"ב יבין שזה ייעודה של אומה כארה"ב בימינו.

הדוגמא השנייה היא ברית הייעוד של הקהילייה האירופית. בהתהוותה, הקהילייה הזו מבינה כי היא זקוקה לברית ייעוד שתאחד את חלקיה ושיהיה בה הכוח להניע את מוסדותיה כדי להטביע חותם על עתידו של המין האנושי. הקהילייה האירופית מבינה כי ע"מ שהיא תוכל לנסח חוקה, לנהל מדיניות חוץ, לחתום הסכמי סחר וגם לצאת למלחמות היא חייבת לנסח ברית ייעוד שתמצה בשתי מילים בודדות, קצרות ופשוטות ככל הניתן. ואכן, לאחרונה (סוף 2004), הם הצליחו לנסח היגד שכנראה יהווה את הציר המרכזי של הקהילייה האירופית לעתיד לבא. האירופאים מציעים לעולם כברית ייעוד לעצמם את ההיגד הבא: United in Diversity—מאוחדים בשונות. יהיו שיטענו כי ברית זו יומרנית מדי ליבשת שידעה במשך אלפי שנים התנגשויות דווקא על בסיס השונות, אך העתיד יוכיח.

אגב, האדם על כל רבדיו—המגדריים, הקהילתיים, התרבותיים, הלאומיים, והאתניים—הוא המערכת היחידה בטבע, למיטב הבנתנו, הזקוקה למשמעות כדי לשרוד. בניגוד אולי לחיות אחרות, אדם ללא משמעות הופך להיות הרסני לעצמו. האדם הוא חיה הטבוע בה מנגנון של הרס עצמי כשאין לה ייעוד. האדם זקוק לייעוד מודע כדי להתקיים. אחרת, הוא הורס במודע את עצמו ואת סביבתו.

אחר שהעם היהודי יבהיר לעצמו במידה מספקת את כל רובדי ברית הגורל שלו—ארץ פליטה וארץ בחירה—הוא יגיע לנקודה המכרעת בעיצוב הרובד העמוק של הכוח המניע שלו. הוא יצטרך, אם הוא חפץ חיים, לנסח את ברית הייעוד שלו.

מדינת ישראל הוקמה, ועדיין ממשיכה בתחילת המאה ה-21, לבסס את קיומה על ברית גורל חלקית. תורת המערכות (Systems Theory) מלמדת אותנו כי אין שום סיכוי סביר שהדבר יספיק כדי להמשיך להתקיים כעם במדינה מודרנית. יתרה מכך, היא מלמדת אותנו כי ברית הגורל הוא דבק חד פעמי. דבק זה יכול להחזיק יחד יחידים רבים כעם במדינתו לא למשך זמן רב—לכל היותר דור אחד או שניים. הדבק הזה בסופו של דבר מתפורר. כשהוא מתפרק הוא משאיר אחריו שמות. על בסיס ההריסות הללו העם צריך לנסח ברית ייעוד כדוגמת הקהילייה האירופית החדשה.

למדנו גם שאין מיעוטו של עם יכול להירתם למשימה כה כבדה של ניסוח ברית ייעוד. רובו של העם צריך להיות נוכח על פני חבל ארץ כדי להצליח במשימה. רובו של העם היהודי יהיה כנראה נוכח בארצו, על פי קצב המגמות הנוכחי, בעוד כ-40 שנה. רק אז, להערכתנו, הוא יוכל להירתם למשימה של ניסוחה של ברית ייעוד למדינת ישראל שרוב תושביה יהיו יהודים. עד אז אנו עומדים לראות את המשך היחלשותה של ברית הגורל על אף שהיא תלך ותתבהר ביתר חדות ליושבים בציון ולנותרים בתפוצות.

אין זה אומר שעד אז עלינו לשבת בחיבוק ידיים. למיטב הבנתי, תפקידו של דור המחנכים כיום הוא להכין את הילדים של היום, אשר כנראה בעת היותם בני ארבעים וחמישים יצטרכו לנסח את ברית הייעוד של העם היהודי המודרני. המחנכים של היום יצטרכו לספק לילדים של היום את חומר הרקע והכלים שיאפשרו להם בבא העת לנסח את ברית הייעוד

**ברית הייעוד
האירופית החדשה:
מאוחדים בשונות**

**אם העם היהודי
בישראל חפץ חיים
במדינתו הוא יהיה
חייב לנסח ברית
ייעוד לאומית
חדשה**

**על הדור שלנו
מוטלת האחריות
להכין את הדור
הבא שיהיה מסוגל
לנסח ברית ייעוד
מוסכמת**

של העם היהודי שנולד מחדש. הילדים שלנו כיום יצטרכו להחזיק באמתחתם ידע ועוצמות נפש שיתאימו לאתגר המונח על פתחם. לא עמד בפני שום דור כד כה אתגר כזה, ולכן לא נוכל לספק להם אנלוגיות היסטוריות שיהיו להם למשען. האתגר הזה הוא בסדר גודל היסטורי שמאפיין לידות חדשות של עם. הוא מושתת על עבר אך גם פורץ דרכים לעתיד. הוא יונק ממסורת ומזכרון קולקטיבי של אלפי שנים אך גם מתעלם מהם כדי להיוולד מחדש. האתגר להכין אותם לקראת שעתם בהיסטוריה הוא מטלה כבדה ואחראית. אל לנו להקל ראש בה. הרבה מאיתנו כיום לא מבינים את משימתם. יש מהם המבקשים אך לשמר את העבר ויש מהם המבקשים אך להתעלם ממנו. המחנכים כיום צריכים להגדיר את משימתם באור האתגר העומד בפני הילדים שלנו עתיד.

לראשי הפרקים

13. ברית ייעוד למדינת ישראל

אין איש היום בתוך העם היהודי, בישראל ובתפוצות, אשר מסוגל לדמיין את ייחודה של ברית הייעוד הלאומית של מדינת ישראל וכיצד היא תנוסח סופית בעוד כיוכל שנים. אין איש היום אשר יש בכוחו לדעת מה צריכה להיות ברית הייעוד של מדינה יהודית מזרח תיכונית, דמוקרטית, מודרנית ובעלת כרבע מאוכלוסייתה בני מיעוטים לא יהודים. מעולם לא הייתה ישות כזו. ויש רבים המאמינים עדיין שישות כזו לא יכולה להתקיים.

יש שיקשו, מדוע אין מיעוטו של עם יכול לנסח ייעוד? במה סוגיה זו קשורה לרובו של עם? בהיסטוריה מצינו כי קובץ קטן החליט בשביל הרוב כיצד תראה זהותו. מדוע ברית גורל ניתן לנסח מתוך עמדת מיעוט ואילו ברית ייעוד רק מתוך עמדת רוב?

השאלה תקפה והשכל הישר מתקשה לקבל את הטענה שמעטים לא יוכלו לנסח ברית ייעוד עוד לפני שמרבית העם יושב בציון. כדי לענות, ולו חלקית, על שאלות מסוג זה נזדקק למוטיב אחר מהמסורת היהודית.

במערכות שונות—אצל עמי תבל למשל—הרוב מכתוב את מצבו על השאר. קהילייה, למשל, שרוב חבריה נתפסו משקרים כל הקהילייה תפסל לעדות. במסורת היהודית, לעומת זאת, אפשר למצוא מוטיב שונה בתכלית. יש משהוא מיוחד ברוב המסוגל להפך את מצבם של פרטים בניגוד להיגיון. במסורת היהודית מצאנו שלעיתים מאוד מיוחדות—למשל בעליה לרגל לירושלים בחגי ישראל, כאשר רק הטהורים יכלו לעלות להר הבית להקריב קורבן, אם נמצאו חמישים אחוז ועוד אחד טמאים, אזי בניגוד להגיון, כל העדה הופכת להיות טהורה באופן אוטומטי ורק לתקופת העלייה לרגל. ההיגיון העומד מאחורי המוטיב הזה רחב מכדי להקיפו כאן.

לענייננו, יש משהו ב"ציבוריות" שיכולה לשנות את מצב-הדעת (mind set) של כל הקהל אף אם רובם לא מסוגלים לכך. באותו אופן, כל עוד לא יהיו נוכחים רוב יהודי העולם על אדמת ארץ ישראל לא נוכל להתגבר על מצב של תודעה שהתעצבה זה אלפי שנים בגלות.

מצב התודעה של היהודי כפי שהוא התפתח במשך אלפי שנים בתפוצות הוא לכל היותר "קהילתי" ולא "לאומי". בצורת החשיבה של העם היהודי נחרטה תבנית של שיקול דעת קהילתי גרידה. שיקול הדעת הארגוני של הקהילות וגם של פוסקי ההלכה קיבל תבנית מצומצמת—קהילתית בעיקרה.

רק כשרוב העם
היהודי יושב בציון
אפשר יהיה לנסח
ברית ייעוד
מוסכמת

כדי שהעם היהודי בישראל יוכל לנסח ברית ייעוד הוא זקוק לתבנית חשיבה שונה ממה שיש בידו היום. שיקול הדעת הארגוני, המוסדי, החברתי, הדתי והתרבותי צריך להיות לאומי היונק את כוחו מהרוב האמיתי של העם ולא מהרוב היחסי הנמצא כיום בציון.

העם היהודי איבד את תבנית החשיבה הזו במשך דורות של חיים בתפוצה, אם כי בהחלט ייתכן ומעולם לא הייתה לו תבנית כזו. ייתכן והייתה לו תבנית חשיבה מלכותית בימי המלכים, או תבנית חשיבה שבטית אך לא תבנית חשיבה לאומית משום שמעולם לא הייתה לעם היהודי מסגרת ארגונית בצורה של מדינת לאום דמוקרטית. לעניות דעתי, רק הרוב שיהיה מרוכז בארץ ישראל יהיה בכוחו להמציא תבנית חשיבה לאומית בעזרתה הוא יוכל להתחיל לנסח את ברית הייעוד שלו.

איכות החשיבה הזו תוכל להקרין תובנות חדשות על כל העם בציון ועל הנותרים בתפוצות. תובנות אלו, אני תקווה, יעזרו לדור הבא לנסח משימה ייעודית מוסכמת למדינה יהודית מזרח תיכונית, מודרנית, דמוקרטית ובעלת אוכלוסיית מיעוטים גדולה.

לצערי, אני מתקשה להעלות בדעתי בנקודת הזמן הזו ברית ייעוד היונקת את הרציונאל שלה מתבניות אחרות. כשאר בני הדור הזה אנחנו מתקשים לצאת מתוך התבניות שהוטבעו בנו זה אלפי שנים. כל אלו החושבים שיש להם תבניות אחרות אינם אלא מטעים את עצמם ואת הציבור. בכל מקרה, גם הם אינם מסוגלים לנסח ברית ייעוד בצורה של היגד בין שתי מילים.

העם היהודי זקוק לתבניות חשיבה חדשות כדי להצליח במשימה לנסח ברית ייעוד

14. רמזים לברית ייעוד לאומית אזרחית לראשי הפרקים

אם מתאמצים אפשר לזהות את קצותיה המרוחקות. חשוב להדגיש כי גם שם יכולה ליפול בידינו טעות. מצד אחד, הקצה התחתון יכול להיות ייעוד בעל אופי של קבוצת "מכבי תל-אביב" והרוח שהיא מסמלת בימים בה היא זוכה בדבקות יתרה באליפויות. ומצד שני, בקצה העליון, ייעוד בעל אופי של "אור-לגויים" על כל המשתמע מזה—חברתית, כלכלית, מדעית, מוסרית, וגם דתית והלכתית.

רק כדי לסבר את האוזן, ולא משום שאני חושב שזה מה שבסופו של דבר יכול להתפתח, הנה למשל ייעוד אפשרי שיהיה בבחינת רמז לתבנית דעת חדשה. הייעוד הבא יכול להיות מנוסח בכותרת—"זיווג תרבויות."

ייעודה של מדינת ישראל יכול להיות בניית צומת דרכים שיאפשר אינטגרציה תרבותית, קוגניטיבית, ופוליטית בין תרבויות המזרח והמערב. ההתבטאות ההתנהגותית של ייעוד מעין זה יכול להיות ברמות מדעיות וחברתיות שונות. למשל, פיתוח תיאוריות מדעיות חדשות הנגזרות מתורת המערכות (Systems' Thinking) שיתאימו לעולם מודרני, טכנולוגי וגלובאלי כל כך מורכב ורב גוני.

המסורת היהודית פיתחה בעמל של אלפי שנים אינטגרציה מאוד מורכבת בין מושגי יחיד וחברה. היא פיתחה תובנות מאוד מעניינות על מערכות הוליסטיות ותפקידי חלקיהן במערכת. היא גם נרתמה להוציא לפועל ולנהל ביעילות, שהוכיחה עצמה במשך מאות שנים, מערכות ארגוניות, כלכליות, קהילתיות ומשפטיות.

ברית ייעוד אפשרית אחת: זיווג מזרח ומערב

ייתכן ותת-התרבויות של ישראל הצעירה—יוצאי עדות אשכנז ויוצאי עדות המזרח—הן היסודות האפיסטמולוגיים ליעוד כזה. אם העם בישראל יצליח להחזיק את השור בקרנו ויהפוך אותו על ראשו הוא יוכל לדהור עליו לכיווני יצירה ברמת ייעוד תרבותי של עם מתחדש. ייעוד כזה יוכל לתפוס מקום חשוב בין ייעודי האומות המתקדמות המודרניות ויתן מנוח לסכסוך שלנו עימן.

חשוב להבהיר, אין אנחנו מתכוונים ליעוד דתי לעם היהודי. הכוונה היא ליעוד לאומי. לדת היהודית היה ונותר ייעוד דתי ברור. הוא מתמצה בשתי מילים—עבודת השם. עם זאת, היהדות כדת, למיטב הכרתנו, צריכה להוסיף נדבך לזהותה—ברית ייעוד לאומית של מדינה מודרנית.

**ברית ייעוד דתית:
עבודת השם**

15. רמזים לברית ייעוד לאומית דתית

לראשי הפרקים ט

רמזים לסוג אחר של ברית-ייעוד לאומית, אשר יכולה לינוק את יסודותיה מההלכה היהודית, ניתן למצא בדפוס פסיקה הלכתיים של רבנים במחוזות המכונים קהילות ספרד¹⁰. להלן דוגמא של פסיקה אשר יכולה לרמוז על הלך רוח הלכתי לאומי אשר עשוי להוביל לניסוח ייעוד יהודי-לאומי למדינת ישראל בסגנון וצורה שלא ידעה כמותם ביובל הראשון לקיומה.

הסיפור הבא מופיע בספרו של הרב יוסף משאש—מים חיים¹¹. הרב משאש כיהן כרבה הראשי הספרדי של העיר חיפה עד לשנת פטירתו ב-1974. הוא נולד בעיר מקנס שבמרוקו בסוף המאה ה-19 (1892) למשפחת רבנים ידועה¹². אחת הקהילות הראשונות בהן כיהן כרב היתה עיירה באלזיר בשם תלמסן. בספרו הוא מספר כי בבואו אל העיר לשרת בה כמנהיג רוחני, בשנת 1924, הוא מצא קהילה יהודית בנויה לתפארת ולה מוסדות חינוך וצדקה לרוב. הוא מצא כי הקהילה נתמכת על ידי 10 משפחות של גבירים אשר לכולם מקצוע אחד—כולם היו קצבים. אך לתדהמתו כולם פתחו את עסקיהם בשבת. כיאה לרב ספרדי, הוא נרתם לשכנע אותם בדרכי נועם לסגור בשבת. הסוגיות שעמדו לפתחו היו קשות: אם לא יאותו לסגור, האם לאסור על הקהל לאכול את הבשר שהקצבים משווקים ולגרום לכך שהקהל ימשיך לאכול במודע בשר שאינו כשר, משום שלא היו לקהל מקומות אלטרנטיביים בהם ניתן לקנות בשר כשר? האם בשר שמשווק דרך חנויות הפותחות בשבת הוא טרף על אף שידוע כי הבעלים מקפידים על כשרותו? הבעיה שעמדה לפתחו היתה שכל הפוסקים לפניו, הראשונים והאחרונים, מסכימים כי "המחלל שבת בפרהסיה אינו נאמן בשאר איסורים."

אך משהדבר לא צלח בידו הוא אמר לעצמו "אולי אמצא בדרדקי עצה". הוא מספר בספרו כי החליט ללכת לביתו של כל אחד מהם ולהציב בפניו את השאלה: אם כל שאר הקצבים

¹⁰ זוהר, צבי (2001) האירו פני המזרח: הלכה והגות אצל חכמי ישראל במזרח התיכון. הוצאת הקיבוץ המאוחד. תל אביב.

¹¹ משאש, יוסף (1967) מים חיים. דפוס אביקציץ. ירושלים. דף קכ"ז-קכ"ז.

¹² בן דוד, הרב שלום משאש כיהן כרבה הראשי הספרדי של ירושלים עד לשנת פטירתו 2003. אחיינו, הרב דוד משאש יב"ל"א מכהן כרבה של פריס.

**מותר לקנות בשר
כשר מקצבים
הפותחים בשבת**

יסגרו האם גם הוא יאות לסגור את חנותו בשבת? לתדהמתו על אף שתשעה מהם נענו בחיוב לגישה זו, נותר אחד עקשן שלא עזרו שום תחינות ובקשות איתו.

משראה שכך הם פני הדברים, הוא החליט להסתגר בחדרו עד כי ימצא פתרון הלכתי לסוגיה. ואכן במאמר מיוחד ומפולפל אותו הוא פורס בספרו הוא מוצא טיעונים הלכתיים אשר בסופו של דבר מאפשרים לו לפסוק כי, על אף שהם פותחים בשבת ועל אף שהם מצהירים שימשיכו לפתוח בשבת, הבשר שלהם כשר ומותר לקהילה לסמוך על כשרותם¹³.

מדינת ישראל, בבואה לנסח ברית ייעוד לאומית הנשענת גם על ההלכה היהודית, תצטרך למצא פתרונות הלכתיים מאוד יצירתיים כדי לשמור על זהותה היהודית, מחד, ולהתפתח כקהילה מודרנית ופתוחה, מאידך. הסיפור הזה אינו אלא רמז ליצירתיות ולפתיחות מעין זו. הסוגיות שיעמדו לפתחה של הקהילה היהודית בישראל בעתיד יעלו במורכבותן עשרת מונים על מורכבות הסוגיה הנ"ל. סוגיות הלכתיות הנגזרות מטכנולוגיות כדוגמת שיבוט, גנטיקה, רובוטיקה, וכיוצא בזה יצטרכו טיפול הלכתי עם שיקול דעת רחב מאוד כדי לאפשר את התקדמותה של התעשייה ורווחת הפרט, מחד, ואת זהותה היהודית של המדינה, מאידך.

מיותר לציין כי האתגר החינוכי העומד בפני הדור הזה הוא מפעים. על הדור הזה להכין את ילדיו לשלוט בתחומי דעת מדעיים מודרניים ובמקביל להכיר לעומקם את שבילי השיח של המסורות והספרות היהודית לדורותיה. מי שימעיט בערך אחד מקצוות המקל הזה, סופו להכשיל את בוגרי מערכות החינוך שלו מלהוות חלק מאותו דור שינסח את ברית הייעוד של מדינת היהודים בעתיד. מי שיתעקש לטעון שאפשר ללא הצד שכנגד עלול למצא עצמו לא רלבנטי בשיח העתידי שינסח את חזונה המשותף של מדינת ישראל. ההיסטוריה בדרך כלל אינה סובלנית עם חסרי אחריות אינטלקטואלית.

בכדי לא לחטא לאמת, אני חייב לציין, כי באחד הימים בעת שהזכרתי את פסק ההלכה הזה בפני קהל של רבנים, קם אחד השומעים וביקש את רשות הדיבור. הוא ביקש לציין כי הוא היה נכדו של הרב משאש וכי סוף האפיזודה הזו היה ששנתיים אחר שהרב פסק את פסיקתו כל הקצבים סגרו את חנויותיהם מרצונם.

**ברית ייעוד לאומית
דתית: מדינה
המאפשרת מדע,
תעשייה ורווחת
הפרט מאוד
מפותחים במסגרת
הלכתית**

16. הכוח המניע של הסכסוך הישראלי-ערבי לראשי הפרקים

כיצד כל האמור עד כאן קשור לסכסוך הדמים שיש בין מדינת ישראל ועמי המזרח התיכון? יתרה מכך, כיצד הסכסוך הזה מתחבר לתופעות כגון האנטישמיות החדשה ולתחושות "כל העולם נגדנו" שמתלוות אליה?

נדמה, כי הכוח המניע של הסכסוך בין ישראל לעמי האזור ובין ישראל למרבית שאר העמים הוא בסך הכול משבר-זהות שמגיע לשיא בעת הקמתה של המדינה היהודית. המשבר הזה הוא דרמה שנמשכת זה כ-4000 שנה מעת אברהם אבינו והוא אך מגיע לשיאו (climax) בהקמתה של מדינת היהודים בשנת 1948. כדי שהסכסוך בין ישראל לעמים ימצא

**כדי שהסכסוך בין
ישראל לעמים
ימצא את פתרונו,
פן חדש בזהותו של
העם היהודי צריך
להיוולד—ייעוד
הלאום. ייעוד
הלאום הזה צריך
לינוק מהעבר,
מההווה ומהעתיד**

¹³ הוא מצא סימוכין לטעון (התשבץ חלק ג' תשובה מ"ג ותשובה מ"ז בשם העסור) שלא שייך מחלל שבת בפרהסייה אלא בעבודת קרקע, כלומר בדבר שחייב עליו מיתת בית דין. אבל בדבר שאין עליו מיתת בית דין, אף שאיסורו מן התורה, אין עליו דין מחלל שבת בפרהסייה להיות מומר על כל התורה כולה.

את פתרונו, פן חדש בזהותו של העם היהודי צריך להיוולד—ייעוד הלאום. ייעוד הלאום הזה צריך לינוק מהעבר, מההווה ומהעתיד.

רק כשהעם היהודי יבהיר לעצמו את ייעודו תמצא לו זכות קיום בקהל העמים. רק כשלעם היהודי שישב בציון יהיה ייעוד ברור וחד כתער, אומות האזור יהיו מוכנות לקבלו לחיקן. רק כשלמרבית העם היהודי היושב בציון יהיה ברור מה ייחודם ותרומתם כלאום ולא רק כדת לעמי האזור ולשאר העולם אפשר יהיה להתחיל לנהל משא ומתן לזכות קיומנו במרחב האזורי והכלל עולמי. אין זה אומר שזה יהיה קל, אך לפחות יהיה ברור לכל מי אנחנו ומה ייעודנו ההיסטורי לעתיד לבא. הם ימשיכו להתווכח איתנו. אך הוויכוחים יהיו במעמד בין שווים.

כשלושבים בציון
יהיה ברור מה
ייחודם ותרומתם
כלאום אפשר יהיה
להתחיל לנהל משא
ומתן לזכות קיומנו
במרחב האזורי
הכלל עולמי

17. מגמות בסכסוך

לראשי הפרקים ט

המשתמע מהדברים הוא כי נותרו עוד חמישים שנה להמשך הסכסוך. להערכתנו, אנחנו רק במחצית הדרך אל קבלתנו לחיק האזור. בדרך אנו עשויים לראות תקופות של התמתנות באלימות, תקופות של התגברות באלימות ותקופות של שלום יחסי, שלום קר, ועוד.

מתחת לפני השטח האדמה תמשיך לרחוש. משום שהעם בישראל עדיין לא התחיל את תהליך הברור בדבר זהותו הייעודית כעם מודרני ודמוקרטי. הרבה כוחות ימשיכו למשוך את הזהות הזו לכיוונים שונים ומנוגדים. יהיו כאלו שירצו לראות את ייעודה של מדינת ישראל כמדינת כל אזרחיה—כפי שכל מדינה מודרנית אחרת מגדירה את עצמה. יהיו כאלה שירצו לראות את ייעודה כישות דתית—כפי שחלמו עליה במשך אלפי שנים. יהיו כאלה שירצו לראות את ייעודה כמגה פוליס וכמוקד כלכלי וטכנולוגי (Technology Hub)—כפי חלומם של הרבה אנשי עסקים שרוח הגלובליזציה מפעמת בהם. ויהיו אחרים שירצו למשוך את ייעודה לכיוונים חדשים שעוד יצוצו במשך השנים.

קשה לזהות בנקודת הזמן שהדברים הללו נכתבים מה בסופו של דבר יתעצב, אך דבר אחד ברור לכותב שורות אלו: זה צריך להיות ייחודי לעם היהודי, לעברו ולמידת הבנתו את העתיד של המין האנושי. כל פשרה אחרת לא תחזיק מעמד ולא תיתן מענה ללחצי אומות האזור ואומות העולם.

הייעוד צריך להיות
ייחודי לעם היהודי,
לעברו ולמידת
הבנתו את העתיד
של המין האנושי.
כל פשרה אחרת
לא תחזיק מעמד

הלחצים הללו יבואו לידי ביטוי בעיקר בלחצים להגדרה גיאוגרפית של העם היהודי-הישראלי. כל עוד העם הזה לא יהיה ברור בדבר זהותו וייעודו הוא לא יוכל לעמוד בלחצי ההגדרה הגיאוגרפית והוא יצטרך לתת כל הזמן מענה הגיוני, שלא יימצא בידו, בדבר צרכיו וזכותו על חבל ארץ זה או אחר.

כל עוד הלחצים הללו יהיו קיימים לא תשקוט הארץ. ולא בגלל שהעם היושב בציון לא רוצה ולא יתאמץ להביא שקט, אלא בגלל שלא תהיה לו זכות לשקט משום שהוא עדיין לא מיסד את זכותו בהגדרה ברורה על ייעודו.

עוד נכונה דרך חתחתים בתהליך ביניים זה עד אשר העם יצליח להגדיר לעצמו את ייעודו. עם כל הצער באמירה הבאה, אין להוציא מכלל אפשרות גם מלחמת אזרחים העלולה חס ושלום להאט את התהליך ושלום להאט את התהליך ולהכניסו לשנים של תבהלה, אובדן נפשות ואובדן דרך נוראיים.

אין להוציא מכלל
אפשרות גם
מלחמת אזרחים
העלולה חס ושלום
להאט את התהליך

לראשי הפרקים ט**18. הערכת מצב אופטימית**

על אף מגמות אלו, בסופו של עניין, העם היהודי מגיע עד הלום לנקודת ציון עליה חלמו דורות של נדכאים ומאוסים. הוא מגיע עם מטענים בלתי נדלים של ניסיון היסטורי, של תבונה שנרכשה בעמל וביגון רב. הוא מגיע עם חוצפה ולחלוחית של אדם צעיר, דינאמי, ואופטימי בד בבד עם עור מחוספס של זקן בעל ניסיון ושבע תלאות.

מעולם לא היה העם הזה מוכן טוב יותר למשימה שהוטלה עליו. אחר 4000 שנה של עליות ומורדות, של התנסויות ומכשלות, הוא מגיע במצב הטוב ביותר שהיה מעודו. מלבד פרקים קצרים בהיסטוריה ארוכת השנים שלו, העם הזה מעולם לא היה מאורגן כל כך טוב. מעולם לא היו לעם הזה מוסדות פוליטיים—לוקאליים ובין לאומיים—במצב כה ויטאלי וזוהר. מעולם לא היה רוב העם בעל זכויות וחירויות כה רבות במושבותיו בתפוצות ועל אדמתו ארץ ישראל. זה אלפי שנים שלא ידע להחזיק בחרב ולגונן על עצמו. זו לראשונה מזה אלפיים שנה שיש לו מעמד אסטרטגי בינ"ל, ומעמדו זה הולך ומתחזק ככל שהשנים עוברות. נכון, האיומים על קיומו הם רבים ומעוררי חלחלה, אך זו לראשונה בהיסטוריה שלו שבעלת בריתו היא מעצמת-העל החשובה ביותר בתקופתה¹⁴.

לפי כל אמת מידה, העם היושב בציון והעם בתפוצות נמצאים בעיצומו של תור הזהב החשוב ביותר בתולדות עם ישראל. היצירה הרוחנית, היצירה המדעית, הבניין הפיסי, המעורבות החברתית, הגיאוגרפית והגיאולוגית היא מן האיכותיות שידע זה מאות בשנים.

גם הפירות שהעם קוצר בעמלו הם מן הידועים בעולם—במספר פרסי הנובל שמיוחסים לבניו, בתפקידי המפתח שהוא ממלא בארצות רבות, בפרויקטים וביזמות הלאומיים והבין לאומיים שהוא נוטל חלק בהם, ובניסויים החברתיים והכלכליים שהוא מוטמם בהם.

למיטב הבנתי, לא היה דור כל כך מוכן להירתם למשימה של ניסוח ייעוד כמו הדור הזה. מה שעדיין חסרים לו הם הכתפיים הרחבות של מרבית העם עליהן הוא יכול להישען. כתפיים אלו יכולות לתת לו את המשענת המוסרית לקבוע לדורות רבים הלכה העוצמה הרוחנית להגדיר את יהדותו מחדש ואת מרכיבי זהותו בפלטפורמה לאומית שונה, את היכולות הקוגניטיביות ואת הדמיון הנחוץ כדי לעמוד במשימה אליה הוא ייחל בכבוד הראוי מאז ערש ילדותו כצאצא של משפחת נוודים מחרן שבבבל הקדומה.

האמת חייבת להאמר, הרוח הנושבת במאמר זה נובעת מאמונה גדולה בכוחותיו של העם היהודי. גם אמונה בכוחות טרנסצנדנטליים העוזרים לו לצלוח בכבוד את האתגר ההיסטורי הזה. אך גם מבלי להזדקק לאמונות אפשר לבסס את ההשערה כי הכוחות המפעמים בו מצביעים על פוטנציאל גדול להצלחה. מצבו היחסי בכל מימדי קיומו—הגאופוליטי, הכלכלי והחברתי יוכיחו. יתרה מזו, אם הוא לא יצלח, אין המשמעות שהכל ישאר מדשדש כך. משמעות הדבר היא שהאפיזודה הזו, המכונה מדינת ישראל, תתרוסק

**מעולם לא היה
העם היהודי מוכן
טוב יותר למשימה
ההיסטורית של
ניסוח ברית ייעוד
שהוטלה עליו**

**עדיין חסרים לעם
הכתפיים הרחבות
של הרוב עליהן
הוא יכול להישען.
כתפיים אלו יכולות
לתת לו את
המשענת המוסרית
לקבוע לדורות
רבים הלכה**

**ההנחה במאמר זה
מונעת מאמונה
גדולה בכוחותיו של
העם היהודי. גם
אמונה בכוחות
טרנסצידנטלים
העוזרים לו לצלוח
בכבוד את האתגר
ההיסטורי הזה**

¹⁴ יהיו שיטענו מחד, שאין זה מבטיח למדינת ישראל דבר לעתיד, ומאידך ברית זו היא דווקא בעוכריה. מכל מקום, ברית זו נחשבת לנכס האסטרטגי החשוב ביותר למדינת ישראל עד כה.

לרסיסים והנותרים מהעם היהודי יתפזרו בין האומות לעוד אלפיים שנה – אם לא לעד. חשש זה בלבד יש בכוחו לייצר עתיד מבטיח.

שלא יהיה ספק, לעם הזה יש נטייה לא להעריך נכוחה כמה טוב מצבו. בגלל סיבות מובנות הוא מרגיש רדוף ותיאוריות קונספירציה רבות ממלאות את מוחו. העם הזה בכל מקרה לא אהב ולא אוהב לקחת על עצמו משימות ותפקידים היסטוריים. הוא תמיד עשה את ההחלטות המכריעות בקיומו תחת הר שניצב עליו כגיגית. ואין שום ערובה שהוא לא יתחרט על מעשיו אחר שתצלח דרכו. כזה הוא העם הזה. אך נראה כי כל הסימנים מצביעים על כך שהוא מוכן למהלך האחרון לפני לידתו הסופית. אחר כך יתחילו חיינו להיות נורמאליים—עם קשיים מתקבלים על הדעת, תשוקות, אכזבות, מאבקים והצלחות למכביר—עם ככל העמים.

הסימנים מצביעים על כך שהוא מוכן למהלך האחרון לפני לידתו הסופית אף שהוא לא רוצה בכך

19. תסריטים אפשריים לפתרון הסכסוך

לראשי הפרקים ט

אחר שלעם היהודי, אשר רובו ישב בציון, יהיה ייעוד מנוסח ומוסכם על רוב תושבי הארץ יש סיכוי רב שיווצרו התנאים הסופיים להסדרים בין העם היהודי וסביבתו הקרובה והרחוקה.

בסוגיית יישוב הסכסוך הגיאוגרפי בין העם היהודי-ישראלי ובין העם הפלסטיני אפשר לראות שני תסריטים אפשריים. האחד תסריט אופטימי לכל הצדדים והשני פחות אופטימי לשני הצדדים:

א. התסריט האופטימי

לראשי הפרקים ט

בתסריט זה, אפשר להניח, כי הצדדים שבסכסוך אשר עד אז יתבשלו דיים בהתכתשות שארכה למעלה ממאה וחמישים שנה יחפשו פשרה יצירתית שתכיר, מצד אחד, בזכויותיהם הטריטוריאליות של היהודים על מקומות שהתקדשו להם במשך אלפי שנים, ומצד שני בזכותם של המוסלמים באשר הם להיות שותפים במקומות שלשתי הדתות יש נרטיב מקודש סביבם.

הצדדים אז יבואו להכיר בערכו של האחד את השני. כמובן אם הפלסטינים יפתחו ייעוד ברור ומוכר אזי הם יוכלו לדור יחדיו בארץ בכבוד ובאינטרסים הדדיים. אם הפלסטינים לא יצליחו לנסח ייעוד ברור העולם יפעיל עליהם לחצים שלא ישאירו להם מנוס אלא להתקפל למינימום האפשרי ולקבל את דין האומות בלית ברירה. בבחינת תמונת ראי למצבם של היהודים בישראל של היום.

הצדדים אז יבואו להכיר בערכו של האחד את השני

ב. התסריט הפחות אופטימי

לראשי הפרקים ט

בתסריט זה הפלסטינים ינסחו ייעוד המתנגש ברציונאל הייעוד שהיהודים יחזיקו בידם. במקרה כזה תצטרך לבא הכרעה היסטורית שלא תשאיר ספק איזה ייעוד יש תוקף מוסרי גבוה יותר. ההכרעה יכולה להיות הכרעה משפטית של מרבית אומות העולם או הכרעה בשדה הקרב. בכל מקרה אחר ההכרעה שני הצדדים יצטרכו למסד מנגנונים ומוסדות שמאפשרים חיים ראויים למי שידו תצא על התחתונה.

הייעוד בעל התוקף המוסרי הגבוה ביותר הוא שינצח

20. סוף דבר במחשבה תחילה

לראשי הפרקים ט

אמנם העתידנים מבקשים ללמוד נתיבים שונים בהם מגמות שונות יכולות לעבור בכדי להמשיג טוב יותר את העתיד, אך בכנות הראויה, קורא יקר, עתידנים אינם מאמינים שיש באמת מרחב כזה שמכנים אותו "עתיד". כל התיאוריות—החל מתורת היחסות של איינשטיין וכלה בתיאוריות היותר חדישות כדוגמת זו בשם Information Gathering and Utilizing Systems (IGUS) של הפיזיקאי Gell Mann והרובוטיקאי James Hartle—טוענות שמבחינה פיסיקאלית התחושה שהזמן עובר אינה אלא פיקציה קוגניטיבית. עבר, הווה ועתיד אינם אלא תהליכי עיבוד אינפורמציה של יחיד ושל קולקטיב. הדרך בה אלו מעבדים אינפורמציה היא שמכתיבה את ההתייחסות שלהם לסביבה, והסביבה פועלת או נענית לסכימות שאלו יצרו.

מבחינה זו הדברים השטוחים במאמר זה אינם אלא ניסיון לבנות סכימה בעזרתה נוכל לבנות סביבה שתענה לצרכיו של העם היהודי בישראל. קרי, פתרון הסכסוך עם עצמנו ועם סכימות אחרות של אנשים הסובבים אותנו במזרח התיכון ומעבר לו.

עתידנים אינם
מאמינים שיש
באמת מרחב כזה
שמכנים אותו
"עתיד"